

BETHLEN GÁBOR VÉGRENDELETE

Az mindenható Felséges Istennek bölcsessége, hatalmasága, az minthogy e világnak benne való minden állatokkal együtt semmiből való teremtéséből látszik derekasabban meg: úgy kibeszélhetetlen nagy irgalmassága az elesett embernek a bűn alól való feltámadásából, szent fiának e világra való bocsátatásából tündöklök ki, a ki az ő szent atyjának ellenünk méltán fellobbant haragjának eleget tenne, megmentene minket az örök halálnak kárhozatjából, és az ő benne igazán hívőknek örök életünk lenne. Bizonyára, ha ennél több jót nem cselekedett volna is velünk, az Ur Istent senki eléggé nem csodálhatná, se meg nem köszönhetné, ha ezt a világot által élhetné is. De ezeken kívül mennyi irgalmasságát számlálhatatlanul közlöttem az ő hiveivel, ki [tudná] azokat sok idők alatt is előszámolni? Nagy háládatlanság annak okáért, a ki az ő teremtő, idvezítő Istenének ilyen jótéteményéről elfelejtkezik és valamit akar ezekben magának tulajdonítani, melyeket Istentől vőn, holott semmi sincs az embernek, melyet Istentől nem vött volna, ingyen kegyelméből és nem érdemére.

Ezeket nem ok nélkül írom, mert én is az én Istenemnek azon életből közönségesből fel vett legbűnösebb fiának ismerem magamat lenni: megvallom azt, hogy számlálhatatlan képpen vétkeztem ő Felsége ellen és talán ingyen reám ruházott áldásával gonoszul éltem az én kicsinységemtől fogva, holott nem naponként, hanem óránként és csaknem minden szempillantásonként ő szent Felségét sok bűneimmel megbántottam, méltó haragra és bosszuállásra felindítottam, mely sok bűneim az örök kárhozatnál egyebet nem érdemelnek. De adok mindenkinek felette teljes szivemből hálákat ő szent Felségének, ki az én bűneimnek tenger fővenyéhez hasonló sokaságát nem tekintette e napig, énnekem érdemem szerint nem fizetett, a bűnnek sár-

jában nem hagyott, ellenségem kezében nem adott, hanem véghetetlen irgalmasságából örök időknél előtte az én idvezítő Jézus Krisztusomban az örök életre elválasztott, keresztyén atyától és anyától való születésemet bennaság nélkül engedte volt, azótától fogva tartott, táplált, életetett, sok rendbeli áldását fejemre ki árasztotta.

Ezekért mondom, az imádandó szentháromság egy Istent áldom, imádom és magasztalom, mert ez az, a kinek ama jó lelki ismeretek kezébe adásának a szent keresztségnek Sacramentumában nevemet felvette, keresztségemet jól indította, szent ismeretére juttatott, igaz hittel, élő reménységgel megajándékozván, méltóságos uri állapotra, abból fejedelemségre felemelt és a ki minden dolgaimban véghetetlen kegyelméből igazgatott, az hadakban alkalmatossággal, bátorsággal megáldott és a ki sok gonosz akaróimat megszegyenitette, sok ellenségim ellen szép győzedelmekkel megáldott, nyomoru hazámat marokni nemzetemmel megtartotta és oltalmazta. Ez az, a ki az én hazámnak gondviselésére elégtelenségemből elégségessé, tudatlanságomból annyira való okossággal tudósított, hogy tizenhat esztendőknél elfolyásiban ellenségünk lovaiknál lábok hazánk földét nem nyomták; mit kívánhattam volna az én Istenemtől ezeknél egyebet, holott jó egészséggel [is] ingyen való kegyelméből megáldott volt. Ennek egyedül tartoztam a háláadással, ha arra elégségem volna; de minthogy ember magától a jónak még csak meggondolására is elégtelen, azért kérem ő szent felségét, hogy ha mi részecskéjét életemnek hátra tartotta, vezéreljen igazságosan és tégyen elégségessé szent lelkének tiszta vigasztalása által, szerelmes szent fiáért, hogy utolsó óráig reám kiöntött s velem közlött bőséges kegyelmességét dicsérhessem, áldhassam, magasztalhassam, háláadó könyörgésem által. Ámen.

Mivel pedig a mi büneinkért mind fejenként a testi halandóság alá vettettünk, melytől senki meg nem menekedhetik, én is, ha mostan az én Istenemnek sulyos kezeit viselvén, magamban gondolkodván állapotamról, nem tudván, mit végezett el az Isten ő Felsége felőlem, hogy szintén készületlenül ne talál-tassam, mindeneknél felette igyekezem a Felséges Istennel megbékélleni, az én idvezítő uram Jézus vérének erejével Sacramentumaliter, minden alkalmatossággal élvén, el nem mulattam, kinek érdemében bizván, religiomat Isten kegyelmességéből az igazságra adatott igaz Apostoli szent Evangeliumi valláson fundálni erőlködtem és abban meggyükerezni s lelkemet

megnyugotni fáradoztam, úgy, hogy e napiglan soha senki nem mondhatja méltán, hogy semmi változó rendeknek persecutio-jakban hitemet (melyben keresztény szüleimtől educáltattam, noha pápista fejedelem házában nevedtem ötödfél esztendeig) megcseréltem volna, Istenemet elárultam volna. Hazámhoz is oly álhatatos szeretetet viseltem, hogy soha véle nem ellenkeztem, hanem szabadságára vigyázó tagaival egyet értettem és később voltam exiliumokat kárvallásaimmal is inkább szenvedni, hogy sem mint veszedelmében, romlásában egyetértenék némelyekkel. Atyám fiaitól, hiveimtől intetvén, nem hagytam szintén utolsó órára Dispositiomat: akarván azért tisztetnek ebből is eleget tenni hazámhoz és benne levő hiveimhez való szeretetemet igyekeztvén declárálni, az ide alább specificált intéseket hozzájok sincerus affectusomból akarván tenni, intek, sőt obtestálok minden rendbelieket, ha miben fogyatkozás esik, abból engemet senki meg ne ítéljen, és koporsom után senki gonoszul ne gyalázzon, mert szánszándékkal senkit közüllök gonoszra indítani nem akarok; hogy ha pedig fogyatkozások lesznek, vagy elégtelenségem, vagy hosszú időktől fogva való betegségemtől származott igen nagy erőtelenségemnek tulajdonítsák, mert csak az egy Isten tudja ezeket is, mely nagy fáradtsággal viszem véghez, ha vihetem is.

Az országokat benne való statusokkal együtt és szabadságokat és törvényeket, régi jó szokásokat, rendtartásokat, mint és micsoda utakon szokták megtartani a fejedelmek és mint végezték el is magokkal együtt, nem látom szükségesnek, hogy azokkal a példákkal papirossat töltenék és időt vesztegetnék, noha ugyan eleget mondhatnék, [de] két okra nézve studio elhagyom. Első ok, mert vadnak köztetek olyak, kik sokat olvastanak a görög és római birodalmoknak veszedelméről, hogy ide a sinai és persiai birodalmat ne hozzam. Másik ok, mert a magunk nemzetink veszedelme nem homályosabb azoknál. Mindazonáltal kiántatik szükségesképen, hogy az én szerelmes öcsém, az igaz haza oszlopaival, kiket immár az országra való gondviselésre országul magok mellé rendelték, azokról ő kegyelme megemlékezzék, szüntelen szeme előtt viselje, elméjében forgassa, micsoda okkal kellett ő kegyelmének akkori electiojára menni fel, tudjuk azt, hogy eleitől fogva semmi inkább nem vesztette a mi szegény hazánkat, sőt az egész magyar korona alatt lévő országokat, provinciákat, mint az magok között való ördögi irigység, halálos gyűlölség, rettenetes pártütések, fejedelmekben való válogatások, melyből nagy

árultatások és abból nagy familiáknak elfogyások következnek, azonban az ország utolsó romlásra jutott.

Mely szép virágjában maradott légyen Magyarország is mind addig, valamig a maga nemzetéből választhatott fejedelmet, constál, és az historiák bizonyítják. De mihelyt derekasan a magok nemzetekből való electiót megutállák, megveték, idegen fejedelmek alá veték s adák magukat, micsoda haszon következék belőle? nem egyéb két felé szakadásnál, a dolog talám magában világosabb annál is, a mint kívántatik. E mi szegény hazánk véghazáját, hogy az Ur Isten ingyen való kegyelméből megtartotta, megoltalmazta légyen ennyi idők forgásiban, változásiban az idegen nemzetből való fejedelmek reá való elvégezett gonosz szándékjoktól, kinek paisul való oltalmára mint rendelte volt a török nemzetet, mindeneknél nyilván vagyon és valamig a török nemzettel való frigy mellett megmaradtak, mellőle el nem állottak, volt-e valakitől valami bántások? János király idejétől fogva arról magunk tehetünk bizonyosságot. De mihelyt a német nemzet mellé állának, micsoda jutalommal fizete, szájunkban az ize; azzal tudniillik, melylyel régen kívánta és mesterkedett benne, hogy nemzetünket elfogyathassa, kegyetlen halálnak nemével megölhesse, országunkat a földdel egyenessé tégye, vagy éppen elpusztithassa, és ha a Felséges Ur Isten csudálatos képen a török nemzetet ujjabban hozzánk nem gerjeszti s kapcsolja vala és igen jó, jámbor Urat nem támaszt vala végbevitelére, (mely dologban mennyit szolgáltam légyen, tégyen az Ur Isten bizonyosságot róla), ki meri azt mondani nemzetünk közzül, hogy Erdély országát idegen nemzettel meg nem töltették volna? hol volna az Isteni tisztelet? hol volna a magyar nemzet? és hol volna szabadsága? azt itélem, hogy itt nem szükség arról szóllanom. Annak okáért mindezeket minden hazájokat igazán szerető rendeknek considerátióban venni igen szükséges és a megtörtént experienciával tanult veszedelmes állapotokat eltávoztatni azért, hogy abban többé ne essenek, így kerülhetik el. Ha magokban egyesek lesznek, az Istent igazán tisztelik, félik és ő kicsiny anyaszentegyházának hűséges gondviselői lesznek, egymást tökéletes szívvél szeretik, a religio felett egymással nem veszekednek, hanem annak megítélését ama nagy papra bizzák, a ki lakik menyben és az hol kinek-kinek, a mint érdemlette, megfizet; ne légyenek papokká, ne idvezítsenek erővel senkit, légyen szabadságban az ország constitutioja szerint, a négy recepta religio vallás közül, ki melyiket amplectalja.

Az alattomban való veszedelmes, practikáknak, — kérek az Istenért mindeneket, békét hagyjanak, ki-ki elégedjék meg a maga sorsával s állapotjával, ne igyekezzenek ujjabb változást csinálni, kitől ujjabb tűz gerjedjen közöttünk, becsüljék, féljék fejedelmeket [t. i. Brandenburgi Katalint], ne contemnálják, hogy femineus sexus, mert Istentől rendeltetett és közön-ségesen országul eligálták magoknak, igyekeztvén jövő állap-otjokról jó idején gondot viselni, a mi engedelmsükből, sőt szép intéseinkből. Mi pedig micsoda okból cselekedtük az intéseket, magok is megemlékezhetnek rólla, mert jól tudhatják azt, ha mikor az ország interregnumra elmaradott, ha fejedelem gondviseletlenül talált közölök kiköltözni e világból, mennyi szabadságra adott okot sok statusoknak és ebből micsoda veszedelmes állapotok következtenek, csak a Békés Gáspár példája is eléggé megbizonyítja.

De quod majus. Hogy se németnek, se egyéb competitó-roknak ne lehessen utjok, módjok vagy alkalmatosságok az országban való kapásban, melyből mind az országnak végső romlása, mind sok nagy familiáknak extermináltatások következhetnék, eltávoztatására ennél jobb occasio nem találtathatott; szükségesek azért a végezések és az electiok mellett megmaradni: mert ugyan is, noha a fejedelem idegen nemzetből láttatik lenni, mindazáltal az országnak directioja, gondviselése, törvények administráltatási magok nemzetekből álló Gubernátorok és fő atyafiai mellett maradnak magok végezések szerint, nem tartoznak semmi névvel nevezendő tisztségre idegent bevenni, (sőt, kit Isten szerelmes szent fiáért eltávoztassan, ha történetből a fejedelmek állapotjokban valamikor változások esnének is, eo facto in tali casu felszabadultattnak esmerjék és tudják mind fejenként, a neki való hűségtől és kötelességtől magokat lenni). Nem illik azért senkinek elméjében gonosz gondolatot és pártütésre való intentumot viselni, mert, perniciosus adulatio perpetuum malum, cuius opus saepius, quam hostis, regnum evertit. Elkerülje ki-ki fejedelme körül való hízkelését, ne igyekezze senki azzal állapotját nevelni s promoveálni, quia non erit diuturnum; egymás ellen ne árulkodjanak, mert nem igen tisztességes, ne kövessék azt, amit követtek én körültem némelyek, egymást sokszor deferálták, mert együtt nem engemet találnak mindenkor, a ki eddig egy vádoló szavának is nem szoktam vala hitelt adni, hanem először a dolog valóságának bizonyosan végére igyekeztem menni, és azután az időnek alkalmatosságához szabtam magamat.

A gonosz igyekezetű embereknek mindazáltal gonosz és veszedelmes dispositiójokat el ne titkolja senki, hanem lelke veszedelme alatt tartozzék superioribus detegálni, hogy a gonosz és veszedelmes állapotoknak obveniálhassanak és el fordíthassák a gonoszt magoktól közönségesen. A fejedelem mindenek felett istenfélő és kegyes életű, vallásban tökéletes, állhatatos, az Isten tisztességét mindenekfelett őrizze s oltalmazza, az Isten anyaszentegyházát igyekezze propágálni, benne való hiveit őrizze, felette is a mennyiben lehet oltalmazza. Semmi hízkelkedő személynek előtte becsülete, hitele ne legyen, igen meg tudakozza az embereknek állapotjokat, természeteket, ha kikkel akar társalkodni, hogy miattok maga méltóságában meg ne gyalázódjék és az országra valami veszedelem ne következék, melyet maga is gyalázatosan halljon jövendőben: abban igen magára és méltóságára vigyázzon. Udvarában tökéletes, tiszta életű, tanácsos embereket igyekezzék tartani, ne valami udvar hazugit.

Belső fehér háznépet a szerint: kik között két főasszonyt, kik erkölcsökkel, tiszta életekkel, tanácsos állapotjokkal tiszteknek megfelelhessenek és becsületet vallhasson vélek, mind maga és azok az asszonyok; kegyetlenségre senki tanácsából ne vetemedjék, hanem kegyes és kegyelmes legyen, mert a fejedelmek a kegyességért hivatattak kegyelmes fejedelmeknek; kegyelmes, misericors, igazságszerető legyen: mert misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus.

Meggondolja az én szerelmes feleségem azt, hogy noha nagy fejedelmi ágból való, de a jó renden lévő fejedelmi asszonyok közül több talán nállánál nem választatott, melyet sem méltóságos atyafiai véghez nem tudtak volna vinni, ha az ország státusitól az én tekintetem, sőt hasznos szolgálatom néki nem fogott volna: meg becsülje azért Istentől való hivatalját s választatását, Istenhez háláadó legyen és az ő híveihez, szegényekhez, az anyaszentegyházban igazán szolgáló személyekhez. Hiveinek érdemlett becsületeket megadja, ne contemnálja őket, hanem magát vélek szerettesse; mert a magyar nemzet is a becsületet szokta szeretni, a mint erre is sokszor intettem.

Az én atyámfiait meg ne vesse, hanem szolgálatjukkal (kik arra elégségesek és érdemesek lesznek) bizvást éljen, hűségben megnyugodjék, hozzájok ne kegyetlenkedjék.

A tékozlás, hogy mind Isten előtt, mind e világ előtt hasonló utálatos legyen, mint szintén az undok fősvénység, az Isten

könyvében is megbizonyosodik: a fősvénységet azért elkerülje, de az utálatos tékozlást is ne kövesse, hanem a két gonosz fogatkozás között a közép uton járjon; mert ha fősvény leszen, mindenektől gonoszt hall; ha tékozló léssen, azzal is szidalmaztatik, hogy a szegény ország nem győzi tartással, ki miatt el kell pusztulni az országnak.

A nemes ország pedig akár mely állapotjában és változásában is mint viselje magát, nincs az én tanácsadásomra szüksége, melyre én elégtelen is volnék; a sok példák, experienciák meg mutatják, tanítják; mindazonáltal, hogy üressen ne menjek el e mellől is, egy néhány szómmal vékony censurámat communi-cálom ő kegyelmekkel. Mivel a természet is az emberben oltotta azt, hogy a szabados életben gyönyörködjék és még csak az oktalan állatok is szoktak abban gyönyörködni: bizonyára azt hiszem, hogy senki mi közülünk nem találkoznék oly, a ki szabadságban nem akarna élni és ha azzal nem élhet valamely nemzet, republicát örömebb szolgál; mert mind idvességesebb, mind tisztességesb volna, keresztyén fejedelmek gubernálási oltalma alatt élni, szolgálni. De az ur Isten attól is megfosztotta nemzetünket, (mert a kitől minden oltalmat kellene várni, attól vettünk eleitől fogva sok gonoszt) nem tehetünk róla. A kételenség cselekedtet velünk; oly protectiót kellett keresnünk, kinek szárnya alatt azok ellen magunkat országostól meg oltalmazhatnók, a mint hogy a jó Isten az ő kegyelméből majd e világnak csudájára a természet rendikivül úgy vezérlette azt az oltalmazásunkra rendelt nemzetet, hogy még meg nem fogatkoztunk benne, valamikor arra okot nem adtunk.

Az én tetszésem és tanácsom az én hazámhoz ez: hogy valamig egyéb nem lehet benne, a török nemzettel való egyességet szenvedhető károkkal is megtartsák, tőle el ne szakadjanak, hanem minden uton-módon kedvét keressék.

Császár háta megett legfeljebb egy-két vezért, vagy belső agák közül magoknak igaz fautorokat szerezzenek, kik által minden jó és veszedelmes állapotoknak végére mehessenek, a gonosz szándékot idején praevéniálhassák; tela enim praevisa minus ferient: a szép szónak nem szokott feje betörni.

A portán mint viseljék magukat a követek és a continuus orátorok, immár azokkal, kiket én oda jártattam, nagy dolgot a nagy embereknél általok tractáltam, azokat micsoda methodussal, magoktól, de kiváltképpen a nekik adatott irásokból, instructiokból, a kiket illet és a kiknek incumbál, judicáljatók; végére mehettek, és a mi haszonra valót azokban is

találhatni, nem árt követni. Sőt a portára expédiált követeknek iratott és continuus orátoroknak tölem adatott sok rendbeli instructiojokat, tőlök beszedeni, hogy ha kik közülök megholtak, minden leveleinkkel együtt kikérni maradékoktól, igen kívántatik.

Az ország cancellarius a egy könyvbe irassa, tartsa oly bátorságos helyen, a honnét el ne veszzen; hasonlóképpen római császárokkal és egyéb fejedelmekkel tractálni szokott követeknek adtat ugy kiszedni igen szükséges, (most azt nevetik, a ki olyat előhoz,) mert a meg-lett dolgokból sokat tanulhat az ember és alkalmazatos kincsnél is drágább néha. Az én tölem minden követeknek, orátoroknak meg volt hagyva, parancsolva, hogy az instructiokat és nekik irott leveleket beadják megjöve-telek után. Cancellariusoknak is delegálva volt, de hogy miket szedett be s miket nem, nem tudom, de még beszedeni nem késő.

Ajándékot a portára nem keveset küldtem, a mig az ország adóját megengedték; de azt, hogy bekezdették küldeni, [az ajándékokat] én is megkevesitettem, mind a császáret s mind vezérékét, melyért némely vezér eleget is dörgölődött, de a régi szokás mellől nem akarván elmenni, az országot többel terhelni, szép szóval complácáltam őket, jó akarattal, jövendő szolgálattal. A consignatiokból a követek megmutogathatják, melyik, mikor, mennyit vitt, és extraordinarie is sokszor miket vittének; mert az extraordinarie küldött ajándékok sokszor meghaladták a szokás szerint való datumokat, a mint az idő hozta magával. Affélékből vehetik eszekben ő kegyelmek, mennyi sok fő töréssel, elme fárasztással, számtalan sok expensával, sok vigyázással, testem töredelmével vittem én végben a gondviselést és mint tartottam meg őket az Istennek kegyelméből szent segítsége által országostól.

Csak az eleitől fogva ide küldetett sok törökökre mennyit költöttem légyen, a deákoknál levő registrumokból mehetnek végére, ha kedvek lészen megértésekhez. Ezeket azért irom és hozom-be, hogy értsék a török nemzettel való frigyét, mely igen szükséges légyen megtartani. De azt kedveskedéssel adomány-nyal vihetni végbe, nem különben. Én mégis azt adom tanácsul, hogy Erdélyországa el ne szakadjon tőle, hanem ha vetné el magától a porta az országot, kitől ugy tetszik, nem félek, csak innét ne adjanak okot reá, az egy Jenőn kívül, melyet én soha nem svádéalék oda adni különben, hanem ha megtartására az ország teljességgel elégtelen lenne. De ugy se adja soha per manus, hanem először az igaz hazafia atyjok fiai által a

portán inditsanak tractát a fő vezérrel és a mennyire értékekkel felérik, adománynyal, igérettel, fizetéssel tentálják, sok reális rátiokkal állatván: a mellett micsoda veszekedés következnek annak elvételéből; némettel való békesség mint bomlanék fel?

Interim a németekhez felküldjenek másfelől arra rendelt elégséges atyjok fiait, a kik által tudósítsák afelől való török szándékáról; instálván azon, ne hagyja olyan szép végházát Magyarországnak; a míg a szegény ország ereje, értéke engedte, mind adományokkal, vitézlő népeknek tartásával az ideig megtartották; mostan is a portát próbálták mindennel, de semmit sem fog; vagyon hátra csak a fegyverhez való nyulás, melylyel az ország [a török ellen való] megtartására elégtelen, és ha egyéb nem lehetne benne, bonis modis & contentis, jobb keresztény kézbe ejteni, mintha a benne valók adták volna oda magokat, hogy sem mint magok adják meg a törököknek. Ha fel kell pedig küldeni in tali casu, nemcsak császárt, hanem magyarországi statusokat is kelletik requirálni, protestatiokkal, obtestatiokkal élni, melyeket pro futura cautela Conventekben kell beiratni. Palatinustól, Érsektől, Judex Curiaetól testimonialis leveleket venni. De az idő mutat meg mindeneket, minek mint kellessék lenni, szükséges, hogy occasiokkal éljenek, semmit el ne mulassanak.

A keresztvény fejedelmekkel való jó szomszédtságot, annál inkább frigyet vagy confoederatitot szükség igen megtartani ugy, hogy innét semmi ok ne adattassék annak violálására. Ha mit veszedelmekre való igyekezetet ejtenek ellenek, a keresztvényiségtől nem méltó eltitkolni, hanem igen meghitt atyafia által titkon értékre adni. Sőt, ha miben magok veszedelme s károk nélkül nékik segethethének, titkon azon legyenek: ugy felelhetnek meg keresztvény felebarátjokhoz s nemzetekhez való keresztvényi indulatjoknak s affectusoknak. Ha pedig a német minden okvetlen vélek akar garázdálkodni, mint az megtörtént a mi időnkben is, Forgács Zsigmondot reá küldvén, in tali casu minden erejüket együvé hozni, az ország gubernátorának igen szükséges, idején pedig; a hireket nem illik megvetni; sőt, minimus etiam hostis non est contemnendus. A törököt kívánatitk éjjel-nappal mentől derekasabb segítségért sollicitálni; kik ha megigértetnének, szükséges a segítséget meg várni; addig az ellenséggel semmit nem próbálni: mert virtus unita plurimum valet. Némettel szemben való viadalt elkerüljétek minden uton, hanem abból kövessék az én hadakozásom módját.

Mindeneknek előtte keressenek egy jó alkalmatossággal

való helyet, mely mint natura tali, ezt megerősítvén, éléssel rakják meg, rakodjanak belé, onnan harcoljanak az ellenség-gel; de ha egyéb lehet benne, elkerüljék, az országba ne bocsás-sák ellenségeket, hanem eleibe menjenek, és a határon kívül, vagy a szélyében tartoztassák; mert experientia sumus docti, hogy mikoron országunkba bebocsátottuk ellenségünket, in tali casu romlottunk derekason; árulásokra, pártütésekre akkor adták némelyek magokat: elein az alkalmatossággal élvén, abból magok hasznát remélvén, az olyanak követhetik, holott az Isten kevés idő mulva megszegyenitette. Az igaz hazafiai is olyankor vonatnak el a fejedelmek s hazájok szolgálatától; mert látván ellenségek által hazájokban házaikat égettetni, feleségeket, gyermekeket raboltatni, marhájokat, javokat pré-dáltatni, nem tudja: országa mellé menjen-é? vagy egyet más javain kapdosson? Nem kételkedem én abban is, hogy in tali casu a magyar nemzetnek jobb része mellettetek fel nem tá-madna, mert el kell hinniek, hogy nékiek is hasonló mértékkel fizetnek, holott ők is együtt voltak velünk minden dolgokban, és bizony nem kevésbé gyűlöli őket is a német nállunknál, csak legyen kinek animálni, inducálni őket igaz ratiókkal.

Az hadakozásban pénz, serénység és fegyver kívántatik: szükség azokra gondot viselni idejében az én szerelmes öcsém-nek, és a mennyiben elérkezik az ország vékony jövedelméből lovast, gyalogot, illendőképpen a praesidiumokban valók közül udvaránál is tartani; nem a mennyire kívántatnék, hanem a mire elérkezik; a nélkül magokat ne hagyják. Repositumot is a mellett tartani, gyűjtegetni, hogy a szükségnek idején legyen mihez nyulniok, ne szoruljanak a kölcsön koldulásra, jóságok-nak zálogba való hányására, mert nincsen annál veszedelmesebb állapot, mint akkor kölcsen keresni.

Lövő szerszámokat én szépeket s akármely viadalra szer-zettem, arra nem kelletik költenetek; port is annyit szereztem a várookban, hogy mezőre is eleget vihetnek ki a szükség idején. De mindazonáltal ezektől oltalmazzon a nagy kegyelmű Isten országostól, ne jusson állapotjok hadakozásra, sőt szent fiáért vegye őriző szárnyai alá fejenként őket, szent angyali által jár-tasson tábort környülöttek, hogy semmi veszedelem őket el ne borithassa, és az ellenség közül senki nekik ne árthasson.

A Felséges Isten bölcsességnek, igazságnak, erősségnek lelkével és bátor szívvvel őket öltöztesse fel, hogy legelsőben mindeneknek felette az Istennek tisztességére, az ő igaz tiszte-letére, igaz religiojokra viseljenek egyenlőképpen gondot;

annak utánna fejedelmekre és országokra vigyázhassanak, a gondviselésben egyet akarhassanak, a visszavonást, ördögi gyűlölséget, irigységet magok közül gyökerestől kigyomlálhassák, melyet ha cselekesznek, úgy remélhetik az Istennek is külső gondviselő segítségét magokra.

Római császárral ő Felségével való megbékéllésünk Erdély-országot mennyiben illeti, a diplomában megláthatják; szükség, hogy a conditiók szerint való punctumokat diligenter observálják; okot, causát, a békesség felbontására ne adjanak, sőt a mint oda feljebb emlékezetet tettem arról, mint keresztyén emberek igyekezzenek ő Felségéhez sincerus affectussal lenni, szolgálni, (ha veszi); a magyar nemzetnek pedig, mint magok nemzetjek javakra, megmaradásokra forgolódni.

A hét vármegyének, azokban lévő városoknak resignálásában, a hajduságból lett nemzetséggel együtt, micsoda módtartást observáljanak, szóval arról, a kikkel illett ő kegyelmek közül, eleget discouráltam és arról való censurámat, opiniómat, megmaradásokra leghasznosabbat, a mit véltem, megmondtam, ha tetszik egyenlőképpen mind a két résznek, talám nem árt követni, melyhez a magyarországi statusoknak nagy kedvét láttam és értettem; de azt cselekedjék, a mi nekik jónak fog tetszeni.

Ezek után pedig, hogy a privátumokra térjek, illendőnek és szükségesnek látom: mindeneknek előtte pedig szerelmes gróf Bethlen István ur, nékem egyetlen egy kedves atyámfia, kivel egy testvér voltam, tudom sokakban kegyelmedet megbántottam és nem mindenkben cselekedtem kedve és kívánsága szerint, melyek, ha miben és mikor estenek, hogy nem mindenkor studio, hanem vagy tisztém szerint, vagy alkalmatosságok miatt kellett cselekednem: Kegyelmedet atyafiui szeretettel kérem, nekem mindenekről megbocsásson; tiszta szívből kívánom és kérem az Ur Istent, hogy tisztinek fogyatkozás nélkül való megfelelésére szent lelkének erejét adja, kinek igazgatása által lehessen elégséges mindenekre.

Többi között kérem és intem s kényszeritem az én halállommal árvaságra maradandó feleségemre viseljen oly gondot, a mint nékem tartozó hittel kötött kötelessége kívánja: becsületi, mint fejedelemnek megadassék, arra vigyázó, ne engedjen senkinek is rebelliot, avagy csak okot is, hogy az félére adjon. Ha [kit] afélében találatnak, comperta rei veritate absque ulla misericordia megbüntessék, ne kedvezetek a latroknak, tollite malum et perversum e medio populi et sic habebitis

pacem; abból én reám, hogy fegyverrel keveset büntettem még a nyilvánvaló latrokban is, ne nézzetek, mert talám nem mindenkor adatik néktek a magatok és országatok oltalmazására olyan mód, mint énnekem.

Az fejedelem asszony ifju ember és idegen nemzet lévén, kívántatik az oktatás néki. Ő kegyelme semmi alkalmatosságot el ne mulasszon, hanem ha miben (és mikor) kívántatik intse, minden deliberációit a tanácsnak eleiben bévigye és referálja, fejedelmi autoritását mindenekben meg adván néki: német udvar népet in universum ex utroque sexu nro septuaginta, vel ad summum octoaginta tartsanak néki; a német gyalogon kívül (nro 200) legyen egy néhány kiket ő kegyelmének az én tetszéséből megtartsanak; az magyar gyalogoknak sok bujdosó és tanulatlan voltakra nézve, nem sokkal mégyen több reájok; annyi magyarnak, hogy ha proventussit a fejedelem asszony illetlenül és helytelen helyekre kezdi profuse osztani, költeni, arról mint és micsodás rátiokkal kellessék meginteni, ő kegyelme magamtól efélét eleget hallott.

Továbbá mivel én nem privata persona voltam (ő közöttük) és csak lehetetlen dolog, hogy omnibus placere potuissem és kit-kit kívánata szerint, bene contentum reddere potuissem, melyre, noha Istenemet hívom bizonyságul, hogy igyekeztem, de a fogyatkozott állapotok, a hosszú hadakozások, a sokféle való követségekkel való fárasztások és extraordinarie való számtalan expensák jó intentiomban is gyakorta meggátoltak: mindazonáltal mind fejenként hiveim, atyámfiai, barátim, jó-akaróim, nékem megbocsássanak, és koporsóban ne gyalázzanak se átkozzanak, ő kegyelme által minden rendet kérek és intek, melyért az Isten nekik is kívánságuk szerint való áldásokat terjessen fejekre, mert mindazonáltal kinek-kinek becsületit igyekeztem megadni, ha szinte ugy nem lehetett is mindenkor, a mint kívánták volna; kiváltképpen az hadakozásokban kedveskedni is, kivált az érdemeseknek el nem mulattam, a mennyire érkeztem, a minthogy mostan is az utolsó dispositiornak idején az én kedves jó uraimról, a kikre elérkeztem, nem voltam rólok felejdékeny, hanem jámbor szolgálatjukról megemlékezvén részeltettem ő kegyelmek közül sokakat.

Ezek után az én kedves atyámfiát a ngs. ruszcai Kornis Sigmondát kérem, nékem megbocsásson, hogy nékem hivatalom szerint ellene kellett cselekednem: mert egyebet, ha lehetett volna tennem, bizony miattam haja szála sem esett volna el, de azon állapot a mint magával hozta, kényszerítettünk közön-

ségesen hazánk veszedelmét eltávoztatni; ő kegyelmének pedig, mivel előttem becsületi meg adatott, hitele minémü volt én előttem, arról az hadakozások és a mindennapi együtt való tanácskozások tesznek bizonytságot. Ő kegyelmét intem, sőt kényszeritem gubernátor ur öcsémmel mindenben értsen egyet, és a szegény hazának és a fejedelemasszonynak szükségeknek idején bizonyítsa meg, hogy igazán hazafia, nekem is igaz atyámfia és creaturám volt, melyet ha cselekedni fog, az Istennek szent áldási szálljanak reá. Hasonlatos képpen ngs. Kovácsoczkai István és Mikó Ferencz hiveim! tudjátok azt, hogy egyiteket gyermekségétől, a másokat fejedelemségnek kezdetitől fogva vettem hátom megé, tanítványaim, creaturáim vagytok, melyről szükség megemlékeznetek, hála adó voltatok az én szerelmes feleségemhez continue igaz szolgálatotok által megmutatnotok, bizonyítanotok, mind a recenséált punktu-mokra, mind arra való nézve, hogy ő néki voltatok első eszközök a Brandenburgéa házból való kihozásának: intelek, sőt kérek is, jó atyámfiai, udvarból ki ne bucsuzzatok, hanem mellette legyetek és öcsém-uram után igaz hűséggel szolgáljatok néki, melyért az ur Isten lelki-testi jókkal áldjon meg mind magatokat és maradéktokat.

Ha pedig hálátlanok leszték hozzája, az Isten ítélőszéke eliben czitállak és ott adjatok számot. Hazátoknak mint kellesék szolgálnotok, arról semmi intést tenni szükségesnek nem látom. Az Isten, szerelmes hiveim, segítsen, igazgasson benneteket az igaz egyességre és szeretetre.

Végezetre valakik én creaturaim vagytok, édes hiveim! arról cum gratiarum actióne megemlékeztek, én felőlem jól emlékezni meg ne szünjeteek.